Magyar Egyházzene XXII (2014/2015) 393–401

Fekete Csaba

Melanchthoné avagy kié?

Zegzugos énektörténeti példa*

Fekete Csaba református lelkész, a debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának osztályvezető szakreferense.

Főleg gyakorlata van az énekek átszabásának. Egyházi, teológiai magyarázata is van; más az élő szertartás meg az élő gyülekezet, mint a kritikai kiadások muzeális érdekeltsége, vagy a tudományos antológiák szokásjoga, ismét más a teológiai és/vagy papi gyakorlat. Ennek árnyékában szükségtelen fölvetnie az átszerkesztőnek, hogy vajon az átgyúrt ének jobb-e. Nem kérdeztek, mikor a divat miatt szemrebbenés nélkül hegedűvé szabták át a többre érdemes gambákat. Nem maradt egyetlen régi angol orgona sem, átépítették a XVIII–XIX. században, így sem lett igazi, hát újjal pótoltak minden valamire való orgonát. Az utókor sokszor nem tudhatja meg többé, hogy mi miből lett, vagy mi milyen volt átépítése előtt.

Föltűnt a XX. század elején egy régi ének magyarítása, amelynek története és eredete az újraköltések következtében aligha tisztázható minden részletében. Lássuk akkori és mai alakjában (*dőltbetűsek* a későbbi változtatások), utána próbálkozzunk a forrás és a szerzőség földerítésével!

1901 (33)	1982 (74)
Bűnös lelkem hozzád siet, Szomjazva bő kegyelmedet. Vigasztald meg, én Jézusom, Magam neked ím átadom.	Bűnös lelkem hozzád siet, *Szomjazza* bő kegyelmedet. Vigasztald meg, én Jézusom! Magam neked ím átadom.
2. Oh szánd meg gyarló voltomat, A csüggedőnek jobbod add! Emelj magadhoz, bennem élj, Óvj lelkeddel, ha ér veszély.	2. Ó, szánd meg gyarló voltomat, *Ha csüggedek, nyújtsd jobbodat!* Emelj magadhoz, bennem élj! Óvj lelkeddel, ha ér veszély!
3. Maradj velem hív pásztorom, Vezérelj égi utakon. Mutass a mennybe jobb hazát, Ahol szerelmed nyugtot ád.	3. *Te járj velem, hű* pásztorom, *Légy velem a keskeny úton.* *Mutass mennyben örök* hazát, *Ahol kegyelmed* nyugtot ád!

Kovács Sándor (1869–1942) pozsonyi evangélikus teológiai tanár, majd püspök az átköltő, az ő énekgyűjteményére utal a korábbi évszám.[1] Azelőtti kísérletet

* Készült az OTKA 101840 számú pályázatának támogatásával.

[1] *Kis Énekeskönyv. A keresztyén hívek lelki épülésére régié és újabb szerzők műveiből szerkesztette* KOVÁCS Sándor. Az Evang. Theologusok Otthona kiadása, Pozsony 1901. 2. kiad. Pozsony 1907. ♫ Dallamutalása: *Uram Jézus, fordulj hozzánk*. Ugyanez maradt 1982-ben is. A *Herr Jesu Christ dich zu uns wend* dallamát használja az 1948-as református énekeskönyv is, de más forrásból, eltérő lejegyzésben.

nem ismer a hazai himnológia története. Kovács Sándor antológiájában a közvetlen forrásra sehol nincs utalás, nem igen sikerülhet igazoltan pótolnunk. A korabeli gyakorlat szabad átdolgozás volt, legtöbbször jelöletlenül hagyva a tetemes módosításokat is, nem törekedett sem tartalmilag, sem formailag hűséges műfordításra vagy közlésre. Mutatja ezt alább Balassi két verse.

A Melanchthonnak tulajdonított ének legközelebb 1911-ben jelent meg,[2] és külön füzetkében dallama is napvilágot látott.[3] A szerzőség azóta is homályban maradt. Majd az 1952-es és a mai (1982-es) evangélikus énekeskönyvbe is belekerült az ének, a korábbihoz képest nem érintetlenül, és dallamának közlése is magán viseli az 1911-es felfogás jegyeit. Ezzel a XVI. századinak mondott (vagy vélt) ének hangvételében még távolabb került a reformáció korához illő alaktól. Közelebb vivő forrásközlemény nem ismeretes azóta sem.

Délvidék (a korabeli Jugoszláv Királyság) református énekeskönyve[4] a mai napig használatos (1948-as) hazai református énekeskönyv indítéka és mintája volt; „Melanchton F. 1497–1560" szerzői megjelöléssel[5] közölte az alább következő énektorzót. Újólag átszabva szaporítja az éneklésre éppen nem kiválóan alkalmas nyúlfarknyi szerzeményeket. Az egystrófásokat. Noha a reformáció első két évszázadában ilyen énekek szerzése ismeretlen volt, de aztán a liturgia fokozatos leépítése és az ellomposodott éneklés tartós uralma idején egyre szaporodtak az ilyenek;[6] ennek az éneknek a csonkításakor sem vetődött fel a hitelesség vagy a reformációtól örökül *ad fontes* elv alkalmazása. Az újabb átszabás és csonkítás mellett hangvétele még tovább távolodott a reformáció korától, és liturgikus használhatósága is kétes. Megcsonkított változata nem méltó jövőbeli megtartásra.

1948-ban mégis átvette a református énekeskönyv szerkesztőbizottsága szó szerint így, 179-es sorszámmal, noha sem a szerzőséget nem tudta megerősíteni később sem,[7] de a német eredetit nem sikerült megtalálnia Csomasz Tóth Kálmánnak. Dallama az első nyomtatásban megjelent forráson alapul (Görlitz 1648), mutatja a Hasper-féle felfogást, amelyet Csomasz Tóth Kálmán feltétel nélkül követett; a tempus perfectum jelölése nem triolás osztásként értendő.

[2] *Keresztyén énekeskönyv…* Kiadja a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület, Budapest 1911. 28. Besorolva a „Dicséretek és könyörgések" közé.

[3] *Dallamos könyvecske az új énekeskönyvhöz.* Kiadja a dunántúli ág. hitv. Evang. Egyházkerület, Hornyánszky Viktor kiadóhivatala, Budapest [1911]. 8c.

[4] *Énekeskönyv református keresztyének számára.* A Jugoszláv Királyság Református Keresztyén Egyház kiadása. Szerk. ÁGOSTON Sándor — ÁROKHÁTY Béla — KARÁCSONY Sándor. Subotica [Szabadka] 1939. 19. Beiktatva a „Fohászkodások" sorába.

[5] 1948-as énekeskönyvünkben sem a helyes *Melanchthon*, hanem a XIX. században nálunk elterjedt hibás és magyarosított névalak található a mutatóban is.

[6] Ezekhez vö. FEKETE Csaba: „Egystrófásaink", *Confessio* XXXVIII (2014/1) 79–94.

[7] „Német eredetijét ma használatos énekeskönyvekben nem sikerült megtalálnunk." CSOMASZ TÓTH Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés.* A Magyarországi Református Egyház kiadása, Budapest 1950. 352. (Református Egyházi Könyvtár XXV.)

A bűnből hozzád sietek,
Mert szomjazom kegyelmedet,
Te nyugtass meg, én Jézusom,
Ím néked szívem átadom.

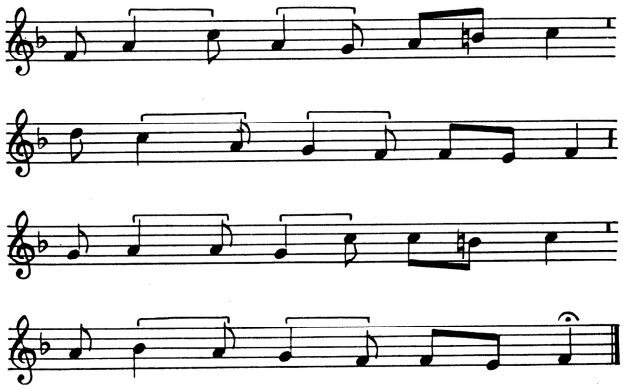

Az 1982-es evangélikus énekeskönyv (279) a Gochsheimi korálkönyv (1628) szerint közli a dallamot. 1911-ben kétszeres értékekkel jegyzik, 1651-es évszám olvasható felette.

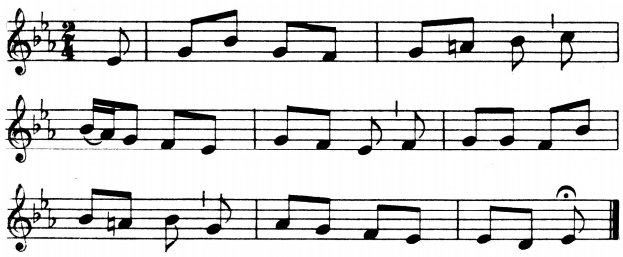

Az 1939-es délvidéki csonkítás és átszabás fenntartás nélkül követte a XIX. századból örökölt szabadosságot. Lássunk erre szemléltető példát, a föntebb már említett két Balassi ének közlését Kovács Sándornál!

1901 (1907,[8] 1911)	Eckhard kiadása[9]
1. Áldj meg minket, Úristen, A te jóvoltodból,	
Világosíts meg minket Irgalmasságodból.	
Orcád *világossága Hasson minket által,*	világosságával, lelked ajándékával,
Hogy éltünkben e földön Járjunk igazsággal.	

[8] 86. sorszámmal, ♫ dallamutalása: *Atyának bölcsessége*. — Kovács Sándor minden éneket prózaszedéssel közöl, de a nagysorok feldarabolását nagybetűs kezdet mutatja.

[9] *Balassi Bálint összes versei, szép magyar comoediája és levelezése.* 2. kiad. Szerk. ECKHARDT Sándor. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1968. — A régies szóalakok (pl. az te, urot, gondunkot, szolgáidot, fiadot) modernizálását nem tüntetjük fel eltérésként.

2. Engedd *meg híveidnek,* Kegyelmes Istenünk, Hogy *tégedet mindnyájan* Igazán ismerjünk. *A kicsin hitűekkel* Együtt örvendezzünk, Mikor megítélsz, Uram, Kegyelmezz meg *nekünk.*	ezt mi nekünk mindnyájan téged Hadd az kicsin hitűkkel mi nekünk
3. Ne tántorodjunk mi el Soha, Uram, tőled, *Szívünk ne kételkedjék* Többé már felőled. Nyughassék meg mi lelkünk Igaz hittel benned, Vallhassunk mindenekben Urunknak csak téged.	Ne kételkedhessünk
4. *Mindörökké dicsérjük* Fennszóval az Urat, Mert *hisz* csak ő viseli Mindenütt gondunkat. Uram, a te nevedben Áldd meg szolgáidat, *Kiket bűntől megváltott Egyszülött szent Fiad.*	No, azért dicsérjük most Kikért viszontag mi is dicsérjük fiadot.

Jelöletlen, hogy változtatások történtek, habár ebben a példában tűrhetően mérsékeltek. Mégis, a ragalakok érthető változtatásán túl szükségességük nehezen volna igazolható.

A következő példában teljes mértékű az átrendezés. A kiollózott sorok egészen más strófaszerkezetbe illeszkednek, és a csengő-bongó rímelés kedvéért a meghagyott strófarészek meg az egész zsoltárparafrázis is új formát ölt. Beza átirata törekszik a bibliai tartalom felölelésére, Balassi sem hagy el ebből lényeges részeket, ellenben Kovács Sándor tetszése szerint töröl a zsoltár tartóelemei közül. Például Jeruzsálem megépítését nem is említi. Igaz, nem is említi, hogy az 50/51. zsoltár parafrázisáról van szó.

1901 (1907,[10] 1911)	Eckhardt kiadása
1. *Végetlen* irgalmú, Óh te nagy hatalmú Isten, *könyörülj rajtam!* *Öntsd* ki mindenestől Jódat rám kebledből, *Én bizonyos oltalmam!*	Végtelen irgalmú, ó, te nagy hatalmú Isten, légy már kegyelmes! Ontsd ki mindenestől jódot rám kebledből, Mert la mely veszedelmes, Bűnöm miatt lelkem, ki titkon rág engem, Mert nagy sebbel sérelmes.
Mosd el rólam immár, Kit lelkem alig vár, Mosd el bűnömnek *szennyét,* *Ha te elhagysz, Uram, Kihez folyamodjam?* *Kívüled kihez mennék?*	Mosd el rólam immár, kit lelkem alig vár, Mosd el bűnöm rútságát, S együtt az rút hírrel, mint rút bűzt, enyészd el Förtelmes büdös szagát, Esmérem vétkemet, kiért Nap engemet Rettent, mutatván magát.
2. *Hányszor nem* vétkeztem, Bűnt ellened tettem, Óh kegyelmes *Úristen!* *Meg nem csal ravaszság És semmi* álnokság Rejtve előtted nincsen. Ha érdemem szerint Reám eresztesz kínt, *Jaj nékem,* hová legyek? Ha teljes éltemben, Bűnt tettem mindenben, — *Vígasztalást hol lelek?*	Csak néked vétkeztem, bűnt ellened tettem, Ó, kegyelmes Istenem, Kit semmi ravaszság nem csalhat s álnokság Rejtve előtted nincsen, Mert az nagy kék Égből, mint királyi székből Látod, mit mível minden. (+ 2 sor) Ha teljes éltemben bűn tettem mindenben, Bizony pokolra megyek. (+2 sor, + 1 str.)

[10] 63. szám, ♫ dallamutalása: *Én régen születtem.*

3. Én rút háládatlan, *Szomorú sorsomban,* Isten, hozzád kiáltok! Tisztíts izsópoddal, Irgalmasságoddal, *Hogy ne verjen az átok,* Teremts *ismét* bennem, Teremtő Istenem, Tiszta szívet kegyesen, Engem romlott szegényt Rossz érdemem szerént Haragod el ne vessen!	Én rút háládatlan azért, foghatatlan Isten, hozzád kiáltok, Tisztíts izsópoddal, irgalmasságoddal, Mert la ki nagy ként vallok, (+2 sor, +1 str) Teremts ismég bennem, teremtő Istenem, Tiszta szüvet kegyesen, (+2 sor) Engem romlott szegént, rossz érdemem szerént Haragod el ne vessen. (+ 1 str)
4. A kövér áldozat Jókedvet nem hozhat, Jól tudom, Uram, néked; Töredelmes szívvel, Buzgó könyörgéssel Kereslek azért téged. Ime kioldoztam S te elődbe hoztam *Én fájdalmas* sebemet, Kit csak te gyógyíthatsz, Életre fordíthatsz, — Szánd keserves fejemet!	Az kövér áldozat jókedvet nem hozhat, Jól tudom. Uram, néked. (+ 2 sor) Töredelmességgel, buzgó könyörgéssel Beszéllem azért néked: Ímé kioldoztam s te elődben hoztam Fene ötte sebemet, Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz, Szánd keserves fejemet. (+ 2 sor, + 1 str)

Nincs mit csodálnunk, ha ilyen felfogásban született átültetésből alig, vagy egyáltalán nem lehet visszakeresni az elsődleges forrást Melanchthon énekéhez. Évekkel korábbi tájékozódás után azt a lehangoló eredményt kellett leszűrnöm, hogy Philippus Melanchthon 391 latin (és görög) költeménye között távoli párhuzama sem található az ő állítólagos énekének.[11] De ez mégsem egészen így van. Valóban Melanchthon szerzése (1555) a következő Precatio:

Nil sum, nulla miser novi solatia, massam
Humanam nisi quod tu quoque, Christe, geris.

Tu me sustenta fragilem, tu, Christe, guberna,
Fac, ut sim massae surculus ipse tuae.

Hoc mirum foedus semper mens cogitet, uno
Hoc est, ne dubita, foedere parta salus.[12]

A magyarításból erre aztán végleg nem lehetne gondolnunk, főként akkor, hogyha az ébredési mozgalmak kedvenc fordulatait tartjuk észben (*Ím, néked szívem átadom* — föntebb nem pótoltam a gyakran elhagyott vesszőt). Az eltérés (félretéve a stílusjegyek kérdését) onnan ered, hogy a magyar ének egyetlen ízében sem Melanchthon latinját verselte meg, hanem az egyik rímes német átirat valamelyik kései alakját ültetette át magyarra. Így jelent meg aztán 1911-ben, 1952-ben, és legutóbb 1982-ben.

A feltűnő eltérésre magyarázatot találhatunk az 1900-as évek táján szokásos romantikus átdolgozások módszerében. Ezt gyakran így formulázták: *XY után szabadon.* Tényleg utalni lehet és szokás Melanchthonra kézikönyvekben és éne-

[11] Megköszönöm a Melanchthon munkásságát kiválóan ismerő Buzogány Dezső és Imre Mihály segítségét, akik megpróbáltak figyelembe vehető költeményrészleteket földeríteni.

[12] Corpus reformatorum X. 628. WACKERNAGEL 1. Nro 457.

keskönyvekben.[13] Itt azonban másról és többről is szó van. Úgy látszik első pillanatra, csupán távoli párhuzamot kínál az alábbi két német rímes változata a könyörgésnek,[14] mégis ez az egyik, legalábbis közbeeső és valóban korai forrás.

Gebetlein	Umb ein seliges Ende
Ich armer Mensch gar nichtes bin, allein Christus ist mein Gewinn. Das er Mensch worden, ist mein Trost, er hat mich durch sein Blut erlost.	Ich armer Mensch gar nichtes bin, Gotts Sohn allein ist mein Gewinn. 2. Das er Mensch worden, ist mein Trost, der hat mich durch sein Blut erlost.
2. O Gott Vater, regier du mich mit deinem Geiste stetiglich. Laß deinen Sohn mein Trost und Lebn immerdar in meinm Herzen schwebn.	3. O Gott Vater, regier du mich mit deinem Geiste stetiglich. 4. Laß deinen Sohn, mein Trost und Lebn, allzeit in meinem Herzen schwebn.
3. Herr Jesu Christ, hilf gnedig mir, daß ich ein Zweiglein bleib an dir, und nach dem Tod wieder aufsteh, zu deiner Ehr und Freund eingeh.	
4. O heilger Geist, erhalte mich, wenn Leib und Seele scheiden sich, daß ich dir folg, willig und gern, wollst mich darauf ewig gewehrn.	
	5. Und wenn die Stund vorhanden ist, nimm mich zu dir, Herr Jesu Christ. 6. Denn du bist mein und ich bin dein, wie gern ich wollt bald bei dir sein.

*

Mindkét változat szerzője (1564) Johannes Heune (1514–1581). Könyveit Gigas néven jelentette meg. Elterjedtek voltak *Catechismus Gigantis* (1577) címmel megjelent kátémagyarázó prédikációi, pedagógusként szintén ismert volt latin költeményeiről, kompendiumáról *(Methodus scribendi carmina, Epigrammata innocua)*, német énekei is maradtak.[15]

*

Még nem ér véget a megoldatlanságok zegzugos kuszáltsága, a szerzőségi adat és a közvetlen szövegforrás kérdése, a föntiek nyomán gyaníthatjuk. Heune (Hüne) mellett (később?), más XVI. századi énekíró is fölbukkan. Nincs véglegesnek tekinthető válaszunk, sőt azt sem gyaníthatjuk, hogy mi állhatott 1900 táján a magyarra fordító előtt.

[13] Hubert Gabriellának köszönöm az Albert FISCHER — Wilhelm TÜMPEL: *Das deutsche evangelische Kirchenlied.* Gütersloh 1905. (lexikoncikk) és Albert KNAPP: *Evangelischer Liederschatz* (a teljes bibliográfiai adatot ld. a 22. jegyzetben) másolatának megküldését.

[14] WACKERNAGEL 4: Nro 258–259. — A német szövegek helyesírását normalizáltuk. *(A Szerk.)*

[15] ADB 9.167.

Johannes Leon (kb. 1530–1597) thüringiai lutheránus énekszerző és lelkész *Ich armer Mensch gar nichtig bin* kezdetű éneke az interneten is megtalálható.[16] Ez különösen azért figyelemre méltó, mert a hosszabb változatok mellett valóban csak három strófa terjedelmű, mint a XX. századi magyarítás.

Ich armer Mensch gar nichtig bin,
Gott's Sohn allein ist mein Gewinn.
Daß er Mensch worden, ist mein Trost,
er hat mich durch sein Blut erlöst.

2. O Gott Vater, regier du mich
mit deinem Geiste stetiglich.
Laß deinen Sohn, mein'n Trost und Leb'n,
allzeit in meinem Herzen schweb'n!

3. Wenn mein Stündlein vorhanden ist,
nimm mich zu dir, Herr Jesu Christ!
Denn ich bin dein und du bist mein,
wie gern wollt' ich bald bei dir sein!

Leon életét alig ismerjük,[17] énekeinek szövegkiadása, meg az előbbi változat között ellentét feszül. Az internet is XIX. századi gyűjteményes kiadásra utal.[18] Csakhogy Leon hozzáférhető énekei között pontosan ilyen korábbi szövegű nincs; 1596-ban *Ich armer Sünder gar nichts bin* kezdettel is megjelent.[19] Helyette két változatot is találunk (napi bűnvallás és esti ének alakjában):

Ein tägliche Beicht[20]

Ich armer Mensch, mein Herr und Gott,
gebrochen hab all dein Gebot,
und sehr gesündigt wider dich,
das ist mir leid und reuet mich.

2. Weil aber dein Barmherzigkeit
groß ist und bleibt in Ewigkeit,
so komm ich, o Vater, zu dir
und bitt herzlich, sei gnädig mir
durch Christum, deinen liebsten Sohn,
der vor all mein Sünd gnug getan.

3. Wollest auch hinfort Gnad geben,
das ich fromm werden mög, besser leben,
und als ein Christ seliglich sterb,
dein Eigen sei, dein Freund ererb.

Ein ander Liedl[21]

Ich armer Mensch, mein Herr und Gott,
gebrochen hab all dein Gebot,
und sehr gesündigt wider dich,
das ist mir leid und reuet mich.

2. Weil aber dein Barmherzigkeit
groß ist und bleibt in Ewigkeit,
So komm ich, o Vater, zu dir
und bitt herzlich, sei gnädig mir.

[…]

13. Gib Gnad, daß ich nach dem halt mich,
leb als ein Christ, sterb seliglich,
auf daß wenn ich abschied und sterb
die ewig Freud aus Gnad erwerb.

*

[16] Megköszönöm Vásárhelyi Juditnak, hogy erre figyelmeztetett. — Magam korábban más változatát találtam. Online: https://www.flickr.com/photos/51243943@N00/7979816156

[17] *Allgemeine Deutsche Biographie* 10. 298–299.

[18] *Schatz des evangelischen Kirchengesangs im ersten Jahrhundert der Reformation.* Hrsg. von Gottlieb Freiherr von TUCHER. Druck und Verlag Breitkopf und Härtel, Leipzig 1848. Liednummer 541. Thema: Tod und Ewigkeit. — Ugyanitt utal Leon kiadványára: „1589 veröffentlichte er ein Gebetsbuch, das sog. 'Trostbüchlein' und 1553 das Erfurter Weihnachtsspiel."

[19] *Manuale de praeparatione ad mortem.* Hrsg. Martin MOLLER, Görlitz 1596. 114.

[20] WACKERNAGEL 4. 711/21. Több verses imádságának két sorral hosszabb a középső strófája.

[21] WACKERNAGEL 4. 714. „In Thon, Es hat sich ein zartes Jungferlein, etc." Az ének 30 strófás.

A XIX. századi források valószínű eltérései, vagy valamelyik átdolgozás szintén hathatott az ének magyarítására. Kovács Sándor és kora semmi kivetni valót nem látott abban, ha a tartalmat vagy az ének témáját átveszi, de saját kora (romantikus) ízlése szerint újraírja. Nincs mindenkor tekintettel a legkorábbi forrás hangvételére, verselésére, korhoz illő újraköltésére. Hozzáférhető forrásaiban vagy indítékaiban sem volt az ilyesmi ritkaság. Erre példa ennek az éneknek egy másik XIX. századi változata. Énekeskönyvek különféle kiadásaiban több hasonló rejtőzhet. Az alábbi gyűjteményben jelent meg, amelynek már címlapján ott találjuk annak bejelentését, hogy az énekeket kiadójuk módosította. Itt az ének négystrófás. Általában is jellemzi egyes korok énekeskönyveinek szerkesztését, hogy nincs szabott határa az átírásnak. Elfogadott a megcsonkítás, toldalékolás, sorok és strófák áthelyezése, az éneknek a szerző nevével közlése, az átdolgozó és átdolgozás vagy éppen gyökeres átformálás elhallgatása.

Ich armer Mensch doch gar nichts bin,
nur Gottes Sohn ist mein Gewinn.
Er ward ein Mensch, das macht mir Mut;
ich bin erlöset durch sein Blut.

2. Gott Vater, o regiere mich
mit deinem Geist beständiglich!
Laß deines Sohnes Gnadenglanz
mein finstres Herz erfüllen ganz.

3. Wenn mein Stündlein vorhanden ist,
nimm mich zu dir, Herr Jesu Christ!
Denn ich bin dein und du bist mein;
bei dir nur will ich ewig sein!

4. Herr Jesu Christe, hilf du mir,
daß ich ein Glied verbleib' an dir,
in deiner Klarheit aufersteh',
und zu dir in den Himmel geh'!

Az ad notam és a szerzőség megjelölése a következő: *Mel. Herr Jesu Christ, mein's Lebens Licht* és *Johannes Leo, nach Melanchthon*.[22] Másutt: *Johannes Heune (Gigas), 1564. Nach dem Lateinischen von Philipp Melanchthon*.[23] Lehet, mert ez is igen gyakran megtörtént, hogy sem nem találta, sem nem is kereste az eredeti XVI. századi éneket a magyar változat átköltője, hanem azt fogadta el eredetinek vagy véglegesnek, amit megismert valamelyik (saját maga korabeli) énekgyűjteményből vagy énekeskönyvből (beleértve Melanchthon szerzőségét).[24] Kovács Sándor valamint az 1911-es evangélikus énekeskönyv előkészítő füzetei körében lappanghat még további vagy ennél jobb magyarázat.

[22] *Evangelischer Liederschatz für Kirche und Haus. Eine Sammlung geistlicher Lieder aus allen christlichen Jahrhunderten, gesammelt und nach den Bedürfnissen unserer Zeit bearbeitet* von M. Albert KNAPP, Diakonus an der Hospitalkirche in Stuttgart. Cotta, Stuttgart—Tübingen 1837. II. kötet, 1835. sz. Online: https://books.google.hu/books?id=U05FAAAAcAAJ&pg=PA119&lpg=PA119&dq=nur+Gottes+Sohn+allein+ist+mein+Gewinn&source=bl&ots=pjvQF8GYyh&sig=d4NTJhKx1BGXSq8DA2zDXEli7g4&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwjip5D3s7vJAhVClCwKHWUuATIQ6AEIKjAC#v=onepage&q=nur%20Gottes%20Sohn%20allein%20ist%20mein%20Gewinn&f=false

[23] *Kirchenbuch für Evangelisch-Lutherische Gemeinden.* Hrsg. Von der Allg. Versammlung der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Nord Amerika. 1905. 420. sz. 3 strófa, a 3. kezdősora: *Und wenn die Stund vorhanden ist*. Online: https://archive.org/stream/kircreva00un#page/688/mode/2up

[24] Megtoldott változata (Wackernagel is közli): 7) Herr Jesu Christe hilf zu mir, / daß ich ein Zweiglein bleib in dir. 8) Und nachmahls mit dir auferstehe / zu deiner Herrlichkeit eingehe. 9) Mit deinen Engel in dein Reich / dich lob und preise ewigleich. A „Zweiglein am Stamm" metaforájához ld. Lukas LORBEER: „Die Sterbe- und Ewigkeitslieder in deutschen lutherischen Gesangbüchern des 17. Jahrhunderts". Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2012. 392., 180. jz.

*

Az ének a leendő református énekeskönyvben semmiképpen nem lehet négysoros torzó, amely közvetve sem kapcsolódik Melanchthon szerzéséhez. Szükség volna az ének teljes alakjának hűségesebb és a romantikus ízlésűnél stílusosabb magyarítására, ha korunk igényli a méltatlanul mellőzött reformátorunk valamely énekét. Ez az igény kívánatos a mostani és leendő evangélikus énekeskönyvben is (1982. 74), ahol a harmadik strófa a korábbihoz képest tovább módosult. Aligha azért, mert az énekeskönyv szerkesztése során jobb német forrásra voltak tekintettel, és a hűség volt az újraíró célja. Először éppen ezért a német alapszöveg (illetőleg a szerzőség) kérdésében kell megalapozott döntésre jutnunk.

Melanchthon egyetlen szerzőként való megjelölése törlendő vétség. Leon megverselése a magyarítás voltaképpeni alapja, de alighanem későbbi átköltésben, nem pedig első XVI. századi alakjában; Heune (Gigas) átköltése közvetítette az időmértékes latin eredetit német rímpárokban, a negyedik strófa (egyes hivatkozásokban) az ő szerzése *(Herr Jesu Christ wahr Mensch und Gott)*.

Befejezésül kérdezzünk! Megéri-e ennyire áttételesen Melanchthontól, valójában mint ihletőtől és nem szerzőtől elkanyarodott ének újrafordítása a vele járó kutató és alkotómunkát?

Érvényben hagyjuk-e a XIX–XX. századi gátlástalan átírási gyakorlatát? Mert még ha ez valóban egyházias vagy elfogadható liturgiaalkotó módszer (practicum) lehetne is, énekek és énekeskönyvek szerkesztése folyamatában akkor sem lenne szabad minden művészeti, esztétikai, irodalomelméleti felülvizsgálat nélkül belenyugodnunk a szabályozatlan átszabásba.[25]

[25] Énekeskönyvi munkálatokban erre a *bizottság bütykölte* minősítést szoktam használni.